

1. Терещенко О.О. Финансова діяльність суб'єктів господарювання. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
2. Лахтіонова Л.А. Финансовий аналіз суб'єктів господарювання. – К.: КНЕУ, 2001. – 387 с.
3. Коробов М.Я. Финансово-економічний аналіз діяльності підприємств. – К.: Тов. "Знання", КОО, 2000. – 378 с.
4. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 528 с.
5. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
6. Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С., Негашев Е.В. Методика финансового анализа. – М.: ИНФРА - М, 2000. – 208 с.

Отримано 31.03.2008

УДК 330.101

Є.П.ДАНИЛЬЧЕНКО, І.А.ОСТРОВСЬКИЙ, кандидати екон. наук,
О.А.ШЕКШУЄВ

Харківська національна академія міського господарства

ПРО ДЕЯКІ ПОЛІТЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ІМОВІРНОЇ ЕКСПАНСІЇ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНУ

Аналізуються ризики для національної економіки, пов'язані з можливим неконтрольованим поглинанням іноземним капіталом банківської системи країни.

Сучасна глобалізація економічного життя спирається значною мірою на міжнародний рух капіталів. Цей процес має неоднозначні наслідки для розвитку різних секторів національного господарства. Суперечностям впливу іноземних інвестицій на стан української економіки присвятили роботи Ю.Загоруйко, В.Самофалов, Я.Дамиров, А.Гальчинський, О.Сугоняко, В.Федоренко, А.Філіпенко [1-7] та інші вітчизняні економісти. Слід відзначити наявність регіональних і галузевих особливостей інвестування, що своєрідно позначається на сукупних змінах ключових макроекономічних показників. Залишаються дискусійними питання щодо співвідношення економічних і неекономічних складових зазначеної проблеми, узгодженості розвитку підгалузей, впливу фактору часу та ін. Для прийняття рішень необхідно виявити існуючі підходи, оцінити ризики і прийти до найбільш аргументованої позиції. Тому загальний політекономічний підхід, на нашу думку, є актуальним інструментом аналізу особливостей реформування різних галузей, включаючи будівельну. Метою даного дослідження є спроба проаналізувати суперечливі наслідки поширення прямого іноземного інвестування в Україні, зокрема, у банківську сферу.

Незважаючи на існування сьогодні різноманітних причин непривабливості українського інвестиційного клімату, потік іноземних інве-

стицій в економіку нашої країни збільшується. У 2005 р., приміром, загальний обсяг іноземного інвестування досяг безпрецедентних 7,6 млрд. дол. [8]. Протягом 2006 р. чистий приплив прямих інвестицій (ПІІ) продовжував зростати.

Існують досить вагомі чинники, які обумовлюють таке стрімке зростання. Це передусім прагнення закріпитися на перспективному ринку збуту України, намагання одержувати прибуток на довгостроковій основі, бажання отримати доступ до порівняно дешевих джерел сировини та ресурсів, використовувати відносно дешеву та кваліфіковану робочу силу тощо.

Відповідно до минулорічного звіту Держкомстату, основними сферами участі іноземного капіталу були фінансовий сектор, промисловість і нерухомість. Інтерес до України виявляли передусім європейські інвестори (Франція, Кіпр, Нідерланди, Великобританія, Австрія і Німеччина).

Відомо, що за роки незалежності України (до закінчення 2006 р.) загальний обсяг ПІІ в Україну досяг 19,9 млрд. дол. Випереджаючи за цим показником Росію, ми суттєво відстаємо від наших західних сусідів.

У Польщу, наприклад, з 2000 по 2004 рр. обсяг ПІІ щороку становив у середньому близько 7 млрд. дол. (з її населенням 38 млн., у той час як в Україні 46 млн. 490,8 тис.) [1].

З останнього видно, що ми істотно відстаємо за обсягом ПІІ на душу населення. Цей показник характеризує інтенсивність і адекватність припливу капіталу розмірам країни.

Надходження ПІІ в економіку України ще й досі гальмується через повільні темпи реформування економіки, відсутність стабільності і передбачуваності регуляторно-правового поля, мораторій на приватизацію землі. Потенційні зарубіжні інвестори сподіваються на забезпечення в Україні найближчим часом прозорості виконання законів, незалежності судової системи, зниження рівня корупції і бюрократизації. Їхні побажання зводяться до скасування нераціонального розподілу внутрішніх інвестицій – приватних і державних, високих податків, надмірного регулювання і заполітизованості економіки. Вони зацікавлені також у розвитку інфраструктури, зокрема телекомунікаційної.

У 2007 р. зберігається стабільний інтерес наявних іноземних інвесторів до України. Очікується залучення до країни ПІІ в обсягах від 4 до 5 млрд. дол. Йдеться передусім про такі ключові сфери інвестиційної привабливості, як роздрібна торгівля, українська нерухомість і фінансовий сектор [5].

Дехто з аналітиків вважає, що наближається час, коли більше як

половина українських банків отримує нових європейських власників [5]. Останнє питання заслуговує особливої уваги. Адже не секрет, що відкриттю національного фінансового ринку для філій іноземних банків у нашій країні передувала тривала і гостра дискусія на законодавчому рівні.

Сьогодні є підстави говорити про реальні загрози структурної трансформації банківської системи для української економіки. Перш за все треба чітко розмежовувати поняття «залучення зовнішніх інвестицій» і «допуск іноземного капіталу у банківський сектор країни». Безперечно, іноземні інвестиції скрізь розглядаються рушійним фактором економічного зростання. Через це існує жорстка конкурентна боротьба за інвестиції між різними країнами. Мотив інвестора відомий – норма дохідності на вкладений капітал. У «старих» економіках Європи, Азії й Америки рентабельність 15% вважається вже доволі високою. В трансформаційних (перехідних) економіках прибуток все ще може досягати 25-100% і вище, що не може не приваблювати потенційних інвесторів [1].

З економічної теорії й практики економічних відносин відомо, що міжнародне переміщення капіталів має суперечливі наслідки. Для країн-експортерів позитивним є те, що розширюються ринки збуту, зростають надходження у вигляді прибутків. Одночасно погіршується платіжний баланс країни (принаймні на початковому етапі вивозу капіталу), а також зружується ринок праці.

Перше місце в світі за привабливістю для іноземних інвесторів займає сьогодні Китай (вже п'ятий рік поспіль). Китай, як відомо, має величезний внутрішній ринок і у 2005 р. він залучив у свою економіку 60,6 млрд. дол. ПП. Для порівняння наведемо такі дані: глобальний потік ПП у 2004 р. становив 648 млрд. дол.

На другому місці після Китаю знаходиться Індія. У тому ж році вона залучила 5,3 млрд. дол. ПП, або 0,8% від глобального потоку ПП. Індія приваблива для іноземного інвестора через високий освітній рівень працівників у галузях, в які вкладає гроші іноземний бізнес, а також завдяки дешевій робочій силі. Достатньо сказати, що 40% населення країни, а це 400 млн. чоловік, вимушені сьогодні жити менш ніж на один долар на день, що трохи більше п'яти гривень. Річне зростання ВВП в Індії становить 8%, у той час, як у середньому в світі у 2005 р. цей показник дорівнював 4,4%.

На третьому місці за інвестиційною привабливістю знаходяться США.

Для країн-імпортерів капіталу позитивними наслідками ввозу капіталу вважають: впровадження нових технологій, відповідно підви-

щення продуктивності праці й розв'язання деяких екологічних проблем, розвиток експортного виробництва, а також включення країни в інформаційний простір світового ринку. В той же час підвищуються ризики втрати контролю з боку держави над національною економікою, або його часткою. Особлива роль у цих загрозах надходить від транснаціональних корпорацій (ТНК). Вплив і масштаби їх діяльності опосередковано виражені зростанням їх кількості за 30 років майже на порядок: на початку 70-х років налічувалося близько 7 тис., а на початок 2000-х років – понад 65 тис. ТНК. До сфер їх діяльності залучено близько 850 тис. дочірніх компаній і відділень за кордоном [2]. ТНК контролюють близько 50% світового промислового виробництва і 65% міжнародної торгівлі. На їх підприємствах налічується близько 75 млн. працівників, які щороку виробляють продукцію на суму понад 6 трлн. дол. [3].

Разом із безперечно позитивними результатами діяльності ТНК не можна не враховувати й негативні їх прояви. Це можуть бути протидії реалізації національної економічної політики, якщо вона суперечить інтересам ТНК; використання «ножиць цін» на технології та продукти традиційного виробництва ТНК; вилучення частини доходів, які належать за законом країні базування філій ТНК, через трансфертні ціни; дестабілізація внутрішніх ринків; хижацьке ставлення до природних ресурсів країн розміщення філій ТНК тощо.

Отже, погоджуючись з необхідністю пріоритетного розвитку вітчизняного малого підприємництва, треба докласти зусиль щодо вирішення цього гострого питання у поєднанні з активною підтримкою з боку держави концентрації національного капіталу, зміцнення його конкурентних позицій. Взірцем для нас тут може бути економічна політика Росії. Її основою стало активне стимулювання державою потужних російських транснаціональних корпорацій, здатних успішно конкурувати на світовому ринку. «Газпром», який щойно увійшов до десятки найбільших у світі транснаціональних корпорацій (активи компанії сягнули 200 млрд. дол., це більше як удвічі перевищує рівень ВВП України), – найбільш яскравий приклад цієї політики. Йдеться про нову світову тенденцію. У 2005 р. обсяг злиття (укрупнення) капіталу в Західній Європі зріс на 49%, у США – на 32%, у країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону – на 46% [4].

Структура української економіки вимагає активної концентрації національного капіталу.

Подальший розвиток української економіки залежить також від функціонування банківської системи. Зараз тут спостерігається посилення експансії іноземного капіталу. Лише за 2005 р. кількість банків з

іноземним капіталом зросла на 121%, а частка структурного капіталу нерезидентів у загальному обсязі структурних капіталів усіх банків збільшилася на 70% [5].

У цьому контексті поглинання іноземними інвесторами вітчизняних банків може призвести до непередбачених наслідків.

На макрорівні – це встановлення контролю над паливно-енергетичним комплексом, транспортною, телекомунікаційною та транзитною системами.

На мікрорівні – це передовсім поглинання таких привабливих сегментів, як роздрібне та іпотечне кредитування ринку землі та нерухомості. Взагалі, йдеться не стільки про задоволення потреб вітчизняних виробників, скільки стимулювання та задоволення потреб іноземних.

Враховуючи досвід глобального поглинання банківських систем східноєвропейських країн, для України постає надзвичайно важлива задача – визначити оптимальну міру участі іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі. Безперечно Україні потрібна власна банківська система, яка б не була зорієнтована на потреби ТНК та чужих економік.

Приміром, у Польщі процес проникнення іноземного капіталу в банківський сектор завершився тим, що переважна більшість банків Польщі опинилася під повним контролем іноземного капіталу.

Необхідно пам'ятати, що за втратою фінансової незалежності в банківській сфері відбувається зростання макроекономічних та валютних ризиків країни, якщо в її економіці вільно діють дочірні структури великих транснаціональних банків. Неодноразово було доведено на практиці, що цілі, завдання та стратегія розвитку материнських банківських структур входять у протиріччя з цілями та стратегією розвитку фінансового ринку країни, в якій вони відкривають свої дочірні структури. Ось чому вважається доцільним допускати іноземний капітал у банківський сектор тільки в такій мірі, за якою зберігається контроль з боку держави за банківською системою. І це ні в якому разі не суперечить вимогам Європейського Союзу та Світової організації торгівлі щодо розкриття національної банківської системи для іноземного капіталу [9]. Більшість країн-членів ЄС та СОТ співпрацюють, маючи в своїх системах обмежену частку іноземного капіталу.

Цікава ситуація виникла в США у 2000 р., коли іноземні банки заволоділи 12% банківських активів. Тоді у керівних колах країни виникли серйозні побоювання щодо загрози встановлення іноземного контролю над банківською системою США [5].

Китай та Індія, які, як вже згадувалося, входять сьогодні у трійку найбільш інвестиційно привабливих країн світу, чітко відрізняють ка-

тегорії «залучення зовнішніх інвестицій» та «поглинання національної банківської системи іноземним капіталом». Вони все роблять задля збільшення іноземних інвестицій, але залишають у власності національного капіталу (державного та приватного) всі стратегічні інфраструктурні системи, включаючи банківську систему. Але є й інші приклади. По мірі зростання присутності іноземного капіталу у банківській системі країни зменшується регулятивна роль Центрального банку. А відтак, деякі країни (Естонія, Литва, Болгарія), в яких банки опинилися під контролем іноземного капіталу, вимушені були відмовитися від проведення суверенної монетарної політики і запровадили системи монетарного устрою «currency board».

Таким чином, збереження національного контролю за банківською системою країни справа не менш важлива, ніж здійснення його за такими життязабезпечуючими системами, як транзитна, транспортна, паливно-енергетична тощо.

Отже, можна зробити висновок: вступ України до СОТ демонструє, що економічні реформи, зокрема лібералізація торгового режиму й відкриття економіки, перебувають у стадії практичної реалізації, що, у свою чергу, істотно поліпшить імідж України як інвестиційно привабливої країни.

1. Загоруйко Ю. Прогнози попри все... Іноземні інвестори не втрачають оптимізму відносно України // Дзеркало тижня. – 2006. – 30 грудня. – С.1.

2. Самофалов В. Глобальний виклик транснаціональних корпорацій: Доповідь ООН // <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/456/41312>.

3. Даміров Я. ТНК як фактор включення національних господарств до світової економіки // Економіка України. – 2007. – № 5. – С.67-74.

4. Гальчинський А. У ситуації економічної невизначеності // Дзеркало тижня. – 2006. – № 5. – С.7.

5. Сугоняко О. Експансія іноземного капіталу: пошук міри // Урядовий кур'єр. – 2006. – № 121. – С.8.

6. Федоренко В. Інвестиції та економіка України // Економіка України. – 2007. – №5. – С.12-16.

7. Філіпенко А. Розширення Європейського Союзу та гео економічне становище України // Урядовий кур'єр. – 2004. – № 73. – С.5.

8. Україна в цифрах 2005: Статистичний довідник. – К.: Державний комітет статистики України, 2006. – 261 с.

9. Шлях інтеграції у Європейський Союз: основні вимоги до членства, етапи приєднання та інституційний механізм / Ніщський договір та розширення ЄС. Міністерство юстиції України. Центр порівняльного права; За наук. ред. С. Шевчука. – К.: Логос. – 2001. – 157 с.

Отримано 28.05.2008